

BIBLIOGRAFIA

А.В. Курбатов. Раннесредневековая обувь Поволжья и вопросы сложения городского ремесла. Древности Поволжья. Санкт Петербург 1997, 117-128.

Artykuł A. W. Kurbatowa dotyczy znalezisk wczesnośredniowiecznego obuwia skórzanego, odkrytych podczas prac archeologicznych przeprowadzonych w ostatnich latach w różnych częściach Starej Ładogi. Autor omawia je w kontekście opublikowanych już materiałów pochodzących ze starszych badań (***Е.И. Ояева, Обув и другие кожаные изделия из Старой Ладоги, 1965, Археологический Сборник Государственного Эрмитажа 7:42-59***). Rozważa sprawę przemian zachodzących w rozkroju wierzchów obuwia oraz jego szyciu i dekoracji, do których doszło wraz powstaniem i rozwojem miejskiego rzemiosła obuwniczego. Sądzi, że kolekcje staroruskich przedmiotów skórzanych dobrze mieszczą się w tradycji rzemiosła obuwniczego wspólnej dla większości centrów europejskich. Materiały pozyskane w Starej Ładodze charakteryzuje bogactwo form, sta-

ranny dobór elementów konstrukcyjnych (w tym głównych – kroju i szycia), stopniowe udoskonalanie najlepszych, wyselekcjonowanych typów i fasonów. W konsekwencji prowadziło to do unifikacji i standaryzacji form obuwia. Były to według Autora cechy typowe dla rzemiosła miejskiego.

Nowo pozyskane znaleziska A.W.Kurbatow zestawiał w trzy grupy, które następnie wkomponował w wypracowany system typologiczno-chronologiczny obuwia ze Starej Ładogi. Najliczniejsza grupa I zawiera 7 przedmiotów (typ I). Obuwie to charakteryzuje asymetryczny rozkrój wierzchu oraz lekko wyciągnięta pięta podeszwy. Cholewka sięga do kostki lub lekko ją zakrywa. Mocowaniu na nodze służyło sznurowadło przeciągnięte przez pary nacięć pod górną krawędzią cholewek i wiązane z przodu. Cechą wspólną obuwia tej grupy było dekorowanie wierzchu ścięciem ażurowym biegnącym po osi noska. W grupie II

Autor umieścił jeden okaz z symetrycznym, dwuczęściowym rozkrojem wierzchu, z którego zachowała się jedynie jego prawa część. Obuwie mocowano na nodze za pomocą rzemyka przeciąganego przez pary nacięć i wiązanego z przodu. Również ten typ obuwia dekorowany był ścięciem ażurowym. Niejasna pozostała wysokość boków wierzchu (typ IV). Do grupy III Autor zaliczył jeden okaz obuwia, którego wierzch zszywany był po osi noska. Szew ten miał jednocześnie walor dekoracyjny. Obuwie mocowane było na nodze za pomocą sznurowadeł umieszczonych z przodu (typ V). Wszystkie te znaleziska ze Starej Ładogi pochodzą z okresu formowania się rzemiosła wczesnomiejskiego w IX-X w. Bardzo szczegółowo Autor opisuje inne znalezisko obuwia skórzanego odkrytego na początku lat 90. na Rurykowym Grodzisku. Nie odniósł go jednakże do żadnej z wydzielonych przez siebie grup obuwia. Wierzch tego okazu posiada w partii pięty krótkie nacięcia, które po szyciu nadały tylnej części obuwia okrągły kształt. Inną osobliwością było zachowanie się w otworach po szyciu resztek metalowych (żelaznych) nici.

Od czasów pierwszej publikacji obuwia ze Starej Ładogi w latach 60. przybyło szereg materiałów porównawczych pozyskanych w trakcie prac archeologicznych w różnych regionach Europy, które zdaniem Autora, pozwalają na korektę niektórych dawniejszych spostrzeżeń. Szczególnie istotną wydaje się możliwość porównania rozwoju ładoskiego, wczesnomiejskiego rzemiosła obuwniczego z innymi wczesnośredniowiecznymi ośrodkami północnej Europy.

Zarówno w starszej literaturze jak i w nowszej zgodnie zwraca się uwagę na specyfikę obuwia ze Starej Ładogi na tle materiałów np. z Nowogrodu czy Pskowa. Wydzielone w Starej Ładodze typy obuwia miały nie tylko po kilka wariantów kroju ale także różnorodne kombinacje elementów konstrukcyjnych i dekoracyjnych w ramach wydzielonych typów i wariantów co wpływało na oryginalność każdego modelu. Podstawowe typy ładoskiego obuwia znajdują jednak dobre analogie w zbiorach wczesnośredniowiecznych znalezisk w całej północno-zachodniej Europie. To stwierdzenie ilustrują zamieszczone w pracy mapy.

W dalszej kolejności Autor podjął próbę ukazania omawianego obuwia w układzie chronologicznym. Za najstarsze uznał obuwie jednoczęściowe ze słabo rozszerzoną w przedstapiu podeszwą. Kolejnym typem było obuwie z osobno krojonym wierzchem i spodem. Połączenie wierzchu nastę-

powowało po osi noska. Obuwie skonstruowane z dwóch osobno wykrawanych połówek wierzchu zszywanych po osi noska było, według A.W. Kurbatowa, lokalnym konstrukcyjnym rozwinięciem podobnego typu obuwia znajdowanego w ośrodkach nad Morzem Bałtyckim i Północnym.

Kolekcje skózanego obuwia datowane na okres od VIII do X stulecia z Zachodniej i Wschodniej Europy pozwalają na określenie ogólnych tendencji rozwoju rozkroju, szycia i zdobienia, a także ukazują proces wypracowania najbardziej racjonalnego i wygodnego obuwia w różnych regionach Europy z uwzględnieniem warunków klimatycznych i miejscowych tradycji. W okresie wczesnego średniowiecza działalność profesjonalnych rzemieślników była związana z koniecznością regularnego przemieszczania się z osiedla do osiedla i pracy na zamówienie. Powstanie stałego rynku zbytu produkcji obuwniczej we wczesnomiejskich centrach wpływało na unifikację i standaryzację modeli obuwia. W rozkroju wczesnośredniowiecznych form VIII-IX w. przeważały warianty obuwia jednoczęściowego. Każdy model posiadał jednak swoje indywidualne cechy, chociaż można wydzielić kilka wariantów z cechami powtarzającymi się. W tym okresie dominowało obuwie z osobno skrojonym wierzchem i podeszwą, a także wierzchy rozdzielone na dwie symetryczne połowy. Pojawiały się także inne sposoby wykroju wierzchu z przodem nie posiadającym szwu po osi noska. Szew konstrukcyjny w tych fasonach występował po wewnętrznej stronie stopy. Funkcjonowały także symetryczne warianty ze szwem na pięcie. W XII wieku przeważały już asymetryczne wierzchy ze szwem po wewnętrznej stronie stopy. W Starej Ładodze stanowiły więcej niż połowę wszystkich modeli. Taki sposób rozkroju wierzchu stał się podstawą formowania obuwia rozwiniętego średniowiecza zarówno w zachodniej jak i we wschodniej Europie. Prawdopodobnie na początku X w. w centrach typowo rzemieślniczych obuwie z symetrycznym wierzchem, niezależnie od wariantu, stopniowo zanikało w wytwórczości rzemieślniczej. W tym czasie prawdopodobnie wychodzi z użycia archaiczne obuwie wykrawane z jednego płata skóry, bez osobno wykrojonej podeszwy. W niektórych zachodnioeuropejskich kolekcjach obuwia IX-XI – wiecznego spotyka się jeszcze niektóre z archaicznych cech np. wydłużoną piętę podeszwy, wszywaną w odpowiednio wykrojony w partii pięty wierzch. Element ten zanika prawdopodobnie w 1 poł. XII w. W X – XI stuleciu rozpowszechnienie bardziej za-

awansowanej technologicznie asymetrycznej formy rozkroju wierzchu wypiera stary sposób łączenia brzegów wierzchu po osi noska. W XI-XII w. niekiedy występuje jego imitacja w postaci ścięgu wyszywanego kolorowymi nitkami po osi noska. Autor podkreśla fakt, iż niektóre z elementów wczesnośredniowiecznego obuwia skórzanego, zanikające w obuwiu zachodnioeuropejskim w XI-XII w. (np. wydłużona piętka podeszwy) ciągle spotyka się jeszcze w profesjonalnym obuwiu wykonywanym przez rzemieślników miast ruskich.

Wykopaliska ostatnich lat pozwalają na uściślenie okresu funkcjonowania niektórych fasonów obuwia wczesnośredniowiecznego. Szczególnie przydatne są dendrodatowania, wyznaczające z dużym prawdopodobieństwem granice chronologiczne występowania danego typu obuwia. Sądząc po dostępnych danych, na podstawie szczegółowych analiz cech drugo- i trzeciorzędnych obuwia skórzanego, tradycje stacjonarnego rzemiosła obuwniczego w Starej Ładodze zaczynają dominować już w połowie X w.

W prezentowanym artykule A.W.Kurbatow podjął udaną próbę scharakteryzowania właściwości wczesnośredniowiecznego obuwia skórzanego, które wskazują na produkcję wykształconą w oparciu o stare, miejscowe tradycje. Za cechy archaiczne Autor uznał ścieg ażurowy biegnący po osi noska, naśladujący szew konstrukcyjny w obuwiu, którego wierzch łączony był właśnie w tym

miejscu, mocowanie obuwia na nodze za pomocą dookólnie przeciąganego poniżej górnej krawędzi wierzchu sznurowadła, a przede wszystkim symetrycznie wykrawany wierzch. Autor podkreśla indywidualność form obuwia ze Starej Ładogi we wczesnym średniowieczu oraz konserwatyzm szewców, którzy stosunkowo długo korzystali z niektórych rozwiązań konstrukcyjnych zanikających już w tym samym czasie w warsztatach zachodnioeuropejskich. Wszystkie te obserwacje i uwagi rzucają nieco nowego światła na produkcję obuwniczą w Starej Ładodze. Zasadniczo jednak nie zmienił się ogólny obraz tejże produkcji nakreślony w latach 60. Nowsze metody badawcze (w tym dendrodatowania) wnoszą co prawda korekty natury metrykalnej nie rzutujące jednak w istotny sposób na dotychczasowy system typologiczny i chronologiczny ładoskiego obuwia. Jak wynika z rozważań Autora problem formowania się miejskiego rzemiosła obuwniczego, wytwarzającego na potrzeby mieszkańców miast i najbliższej okolicy, jest niezwykle złożony i wymaga dalszych studiów, w których należy rozpatrywać rozwój nie tylko podstawowych typów obuwia, ale przede wszystkim poszczególnych jego elementów konstrukcyjnych, ich dobór oraz stopień doskonalenia. Pozytywna jest też ocena przedstawionego artykułu, stanowi on bowiem ważny przyczynek do badań nad dziejami wczesnośredniowiecznego szewstwa.

Anna Bogumiła Kowalska

Adres autora:

Anna Bogumiła Kowalska
Pracownia Archeologiczna
Instytutu Archeologii i Etnologii PAN
ul. Kuśnierska 12/12a
70-536 Szczecin